

Oponentský posudek rigorózní práce

Název: Znormalizované muzeum. Ideologie v dokumentech a prezentaci muzea v Písku v letech 1968-1978

Autor: Mgr. Zdeněk Duda

Jak autor uvádí v anotaci, vychází z institucionalizovaného přístupu ke studiu muzeálního fenoménu v minulosti. Jeho cílem je vymezit a popsat obsahy dokumentační a prezentační činnosti muzea, a to prostřednictvím rozboru výročních zpráv, příležitostných tisků a publikací, novinových zpráv, muzejní dokumentace a evidence a dobové odborné a metodické literatury. Hodlá se zároveň vyslovit k roli a místu českých muzeí ve společnosti.

V úvodní stati se pak snaží poměrně úspěšně určit úlohu muzeí v českých zemích jak v období komunistické totality, tak i po roce 1989 a v nejbližší budoucnosti. Zdůrazňuje potřebu nově definovat pojem „muzeum“¹ a nezbytnost další rozsáhlé digitalizace veškerých muzejních činností. Za poněkud sporné však považuji autorovo konstatování, že „pandemie darovala (i českým) muzeím nečekaný, ale o to silnější impuls. Vrátila je tam, kam kdysi patřila, ale také tak, kde už to dávno neznají a kde jim z toho není zrovna dobře“. Vzhledem k tomu, že se zřejmě jedná o autorovu vlastní myšlenku, bylo by dobré a užitečné tuto tezi upřesnit a osvětlit a stejně tak i další tvrzení: „Ale jak se vlastně stalo, že muzea opustila prostor, pro který kdysi znamenala tak mnoho?“. Není příliš jasné, na čem je založeno a kam směřuje.

Rozbor úlohy a působení muzeí v období zejména 60. a 70. let 20. století je správně zaměřen na vliv vládnoucí ideologie v této oblasti, i když tento přístup poskytuje poněkud schematizovaný pohled na každodenní realitu muzejního života. Zatímco v úvodní stati to tolik nevádí, v dalších kapitolách výrazně chybí, v kontrastu s „oficiálními“ dokumenty, vzpomínky pamětníků či jiné osobnější výpovědi (korespondence atd.), které by mohly ukázat, že v praxi sice muzejní pracovníci museli nějakým způsobem vyhovět dobovému ideologickému tlaku a nařízením stranických i vládních, resp. samosprávných orgánů, převážnou část svého úsilí však nadále věnovali tradičním muzejním činnostem. Snad právě díky absenci uvedených svědectví se autor uchyluje k dalším zjednodušením, když tvrdí, že „navíc mocenským administrativním zásahem byla česká a slovenská muzea již krátce po únorovém převratu zbavena své někdejší vázanosti na místní komunity“² a pro 60. léta užívá naopak publicisticky oblíbený, ale historicky velmi nepřesný pojem „zlatý věk“ (i když jej sám zčásti zpochybňuje).

V závěru úvodní části nabízí autor stručný přehled odborné literatury zaměřené na danou problematiku. Nelze než souhlasit s jeho závěrem, že historická věda se dějinám muzejnictví nevěnuje.

Za rozporuplnou považuji kapitolu o politice dějin, resp. i samotnou definici tohoto pojmu. Třebaže je v současnosti tento výraz částí historiků (ale i politologů a zástupců dalších vědních oborů) hojně používán, není zdaleka obecně uznáván a navíc jeho význam je různě vykládán.

Další stati jsou věnovány úloze ideologie v totalitním režimu a jejímu vlivu na oblast muzejnictví včetně výchovy k „vědeckému světovému názoru“ a role „společenského vědomí“, hlavním

součástí dobové politické doktríny i frazeologie. Autor zde na toto téma vytvořil obsáhlou a kvalitní studii, založenou na dobové i současné literatuře, která je však z hlediska tématu celé práce až příliš rozsáhlá na úkor podstatnějších částí.

Následující charakteristika období „normalizace“ je spojena s rozбором literatury zaměřené na toto období. Autor oprávněně zdůrazňuje, že doposud neexistuje zásadní diskuse, která by třibením někdy i protikladných názorů přinesla reálnější pohled na tuto dobu. V dalších kapitolách, věnovaných přímo oblasti muzejnictví, se pak několikrát vrací až do období 50. let. Uvádí legislativní rámec, v němž muzea pracovala, zejména zákon č. 54/1959 Sb. o muzeích a galeriích, a stručně se zmiňuje o dalších, spíše metodických, dokumentech. Dobovou sbírkotvornou činnost muzeí představuje jako součást výchovy k „vědeckému“, tedy materialistickému a ideologicky zabarvenému pojetí světa.³

Důležitou úlohu autor správně přisuzuje v dobovém kontextu tzv. kulturně výchovné činnosti, která měla z pohledu vládnoucího režimu i jím prosazované ideologie nejméně stejný význam jako tradiční prezentační aktivity muzeí. Zato jeho konstatování „Nepřekvapuje proto, že základním kvalifikačním předpokladem, kladeným na pracovníky paměťových institucí, byla žádaná politická a pak teprve odborná kvalifikace“ má pouze omezenou platnost. Bezpochyby se to týkalo osob ve vedoucích funkcích (ředitelů vedoucích oddělení atd.), nikoliv však skutečných odborných profesí.⁴ Stejně tak je nabízen příliš zjednodušený pohled na dobovou odbornou a metodickou literaturu, když jsou uvedeny a citovány především práce „oficiálního“ Josefa Beneše,⁴ a rovněž bezesporu ve své době významný dokument „Zásady rozvoje českého muzejnictví“ je autorem přeceňován z hlediska skutečného vlivu na muzejní praxi. Bezpochyby se nemýlí, pokud jde o hlavní záměr uvedeného dokumentu – budování expozic zahrnujících období socialismu až do (tehdejší) současnosti, realita však mohla být v řadě míst a muzeí z různých důvodů zcela jiná. Autor to nenápadně přiznává pouze v rámci ukázky aplikace celostátních nařízení v rámci Jihočeského kraje.

Asi nejvýrazněji se limity přednostního spoléhání se na „oficiální“ materiály projevují v kapitole zabývající se děním v roce 1968. Nehledě na skutečnost, že sem autor neústrojně začlenil starší dokumenty, zabírá podstatnou část kapitoly podrobný popis průběhu Celostátní konference muzejních pracovníků a z toho zejména úvodní referát Miroslava Brůžky, z něhož je zde hojně citováno. Autor tím sice správně prokazuje, že ani na počátku „pražského jara“ se myšlení zejména vedoucích činitelů na poli kultury a muzejnictví nezměnilo a že používali ve svých vyjádřeních stále stejné fráze, na druhé straně však toto omezení zkresluje dobovou atmosféru a naděje, které s sebou přinášela.

Součástí nové koncepce muzejní sítě se tehdy stala i tzv. regionální muzea jako vyšší stupeň okresních muzeí, která měla být patřičně vybavena po materiální, personální i finanční stránce. Autor s velkou pečlivostí poukazuje na to, jak se na konci 60. let měnilo i písecké muzeum, které bylo do struktury regionálních muzeí zařazeno. Zdůrazňuje zásluhy ředitele Jiřího Freye na rozšíření a rekonstrukci muzejních prostor i na změně výstavního programu, přičemž za zásadní aktivitu, typickou pro uvolněnou atmosféru roku 1968, považuje celostátní soutěž kresleného humoru, jejímž výstupem byla stejnojmenná výstava. Podrobný popis průběhu soutěže i okolností, které ovlivnily přípravu a realizaci výstavy, patří k nejpovedenějším částem celé rigorózní práce, i když i zde by našly místo vzpomínky pamětníků či jiné osobnější zdroje (pokud existují a jsou dostupné). Druhou výstavou, na kterou je zaměřena autorova pozornost, je již v roce 1967 instalovaná prezentace „Jeden okruh

volby“, která předznamenala úsilí jejích kurátorů o propagaci svobody tvůrčí umělecké i vědecké činnosti.

Do kontrastu s tendencemi roku 1968 (a zčásti ještě roku 1969) pak autor správně staví normalizační tlaky 70. let signifikatní v muzejní oblasti zejména dokumentem „Zásady rozvoje českého muzejnictví“ z roku 1973 a metodickým pokynem „Pokyny pro sbírkotvornou činnost muzeí v oblasti dokumentace nejnovějších dějin a současnosti“ z roku 1975. Pro Jihočeský kraj byly hlavní prvky obou materiálů aplikovány v „Programu komplexní dokumentace dějin revolučního dělnického hnutí a výstavby socialismu jižních Čech“. Bohužel je reálné dění v muzeích i v tomto případě autorem posuzováno jen z hlediska uvedených materiálů, což jej vede např. ke spornému výroku, že „určité hmotné doklady minulosti mohly být nebo dokonce měly být opomenuty, jiné naopak zdůrazňovány a zase jiné například vhodně přeznačeny.“

Kvalitně popsány jsou poté změny, které v důsledku aplikace shora uvedených materiálů i přímým působením místních funkcionářů proběhly v píseckém muzeu, jež ztratilo svou „vyšší“ regionální funkci a vrátilo se mezi okresní muzea. Podrobný výčet aktivit v oblasti výstav, kulturně výchovné činnosti včetně spolupráce se školami, akcí pro romské děti atd. dává přehledný obraz toho, čím muzeum skutečně žilo. Velkou pozornost zde autor věnuje metodické péči o obecní kronikáře, i když také v tomto případě vychází především z obecných směrnic a neuvádí konkrétní příklady kronikářských zápisů, které by mohly ukázat, nakolik jednotliví kronikáři skutečně dodržovali předepsané direktivy a podléhali ideologickému tlaku. Podrobný popis celostátní kronikářské soutěže v roce 1973 není v tomto ohledu zcela relevantní.

Za rozhodující důkaz ideologizace muzejní praxe považuje autor výstavu „30 let budování okresu Písek“ v jubilejním roce 1975, jejíž strukturu a popis věnuje velký prostor, stejně jako z výstavy vycházející, téměř stejnojmenné, publikaci. V tom se bezpochyby nemýlí, nicméně obdobné akce proběhly v daném roce prakticky ve všech československých muzeích a nejedná se tedy o jakousi píseckou specifiku. Stejně jako v předchozích letech bylo i v roce 1975 písecké muzeum velmi aktivní také v kulturně výchovné činnosti, zaměřené pochopitelně rovněž na 30. výročí osvobození Československa. Režimní přístup k historickým faktům autor prokazuje např. zamlčením podílu americké armády na osvobození Písku v roce 1945, k němuž došlo při vydání souboru obrazových dokumentů „A rozkvetl máj...“. A jako příklad ideologicky ovlivněné muzealizace pak uvádí získání modelu pomníku Klementa Gottwalda od Břetislava Bendy, odhaleného rovněž v roce 1975, do muzejních sbírek o tři roky později.

V závěru autor přináší shrnutí vývoje muzejnictví v daném období na celostátní úrovni i konkrétně v Písku. Jeho hodnotící a zobecňující konstatování, že „byly akce založeny na dobové ideologii a staly se jejím politickým nástrojem“ však lze připustit jen s určitým omezením; ne vždy tomu tak bylo, situace byla odlišná v různých obdobích a na různých místech, záleželo i na tom, jak přísný byl dohled místních funkcionářů a naopak, nakolik dokázal např. ředitel muzea obhájit popř. i nezávislejší muzejní aktivity. Autorův názor je prokazován zejména prostřednictvím reakcí a hodnocení nadřízených orgánů a jejich reprodukováním pracovníky muzea. Právě na tomto místě se nejvýrazněji projevuje, že v práci chybí osobní reflexe tehdejších muzejních zaměstnanců, která by mohla poopravit obraz, který přinášejí oficiální hlášení.

Závěrečný soupis použité literatury a pramenů, prokazuje, že autor věnoval přípravě a realizaci své práce mnoho úsilí i času. Výsledkem je velmi kvalitní rigorózní práce, kterou přes výhrady, jež v posudku uvádím ⁵, plně doporučuji k obhajobě a hodnotím ji jako „velmi dobrou.“ ⁶

Poznámky:

1, I když by to znamenalo částečný odklon od tématu práce, nebylo by na škodu stručně popsat současnou mezinárodní diskusi o definici muzea probíhající zejména v rámci ICOM.

2, Autor zde opomíjí např. existenci muzejních spolků, které z velké části byly činné až do druhé poloviny 50. let, i když jejich vliv na muzejní praxi postupně upadal.

3, Při podrobnějším pohledu do dobové muzejní evidence, zejména do přírůstkových knih, by autor zjistil, že nové sbírkové předměty jen z malé části vyhovovaly nastoleným ideologickým požadavkům.

4, Benešův rival Jiří Špět by tímto přístupem byl bezpochyby pobouřen, i když v následujících kapitolách dojde i na citace z jeho prací.

5, Čitatelský požitek, který autor v celé práci díky bohatému a pestrému jazyku, v němž nejsou nadužívány odborné termíny, poskytuje, je v úvodních kapitolách narušen vložením několika krátkých „vět“ bez slovesa. Působí dosti emotivně a hodily by se spíše do beletrie, nikoliv do odborného textu.

6, Neodpustím si však poznámku, že práce zcela neodpovídá svému názvu, protože obecné charakteristice situace a poměrů v českém muzejnictví je věnováno podstatně více prostoru než konkrétním podmínkám v píseckém muzeu. Obsahu práce by spíše vyhovoval např. titul „Ideologizace českého muzejnictví v letech 1968-1978 a její odraz v píseckém muzeu.“

PhDr. Luděk Beneš

V Mladé Boleslavi dne 31.5.2022

